

Абаева Г.А¹, Ясынова А.Е²

к.п.н., доцент

7М01902 – Арнайы педагогика: Логопедия бойынша мамандар даярлау мамандығының
2 курс магистранты

БАСТАУЫШ СЫНЫП ДИСЛЕКСИЯСЫ БАР БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ МӘТІНДІ МЕҢГЕРУІ

Аңдатпа

Бастауыш сынып білім алушыларның оқу дағдысының бұзылуы қарастырылады. Осы тұста оқу дағдысының бұзылуының себебін анықталады. Елімізде білім беру жүйесі қарқынды даму үстінде, себебі білім беру ұйымдарына білім беру мақсатында талап, міндет күшейтілуде. Осы білім алу жағдайында біздің білім алушыларымыздың көбшілігі қиындықтарға кездесіп жатқан жайы бар. Бастауыш сынып білім алушылар арасында көптеп кездесетін қиындықтарға мыналарды жатқызуға болады жаңа білімді игере алмау, оқу дағдысының қалыптаспауы, жазу дағдысының бұзылуы, есептеу дағдысының толық қалыптаспауы, кеңістікті бағдарлай алмауы, тіл бұзылыстары және т.б. Осы аталғандардың бәрі білім алушыларға толық білім алуына кедергі келтіреді. Соның бірі ретінде бастауыш сынып білім алушыларында кездесетін дислексия алғашқы орында тұрғаны белгілі. Алайда дислексиясы бар білім алушыларды кешенді түзете- дамыту жұмыстарын жүргізу арқылы балалардың оқу дағдысын, білім деңгейін жақсартуға көп мүмкіндіктер аламыз.

Дислексиясы бар білім алушылардың мәтінді меңгеруіне түзету жұмыстарын жүргізудің ашқашқы кезеңдерінде ең алдымен бастауыш сынып оқушыларында дислексияны анықтап алу маңызды. Дислексияның түрлерін ажыратып алу қажет, білім алушыда дислексияның қай түрі екенін білу маңызды, Сол бұзылысқа қарай-түзете дамыту жұмыстарын жүргізудің тиімді жолдарын қарастыратын боламыз.

Түйінді сөздер:

Оқу дағдысының бұзылуы, дислексия, мәтінді меңгеру, бастауыш сынып, дислексияның түрлері: оптикалық тактильдік, аграмматикалық, семантикалық, мнестикалық, акустикалық.

Абаева Г.А¹, Ясынова А.Е²

к.п.н., доцент

7М01903-Специальная педагогика: Подготовка специалистов по логопедии
Магистрант 2 курса

УСВОЕНИЕ ТЕКСТА УЧАЩИМСЯ НАЧАЛЬНОЙ КЛАССЫ С ДИСЛЕКСИЕЙ

Аннотация

Отмечается нарушение обучающимися начальных классов навыков чтения. При этом выявить причину нарушения обучающих навыков. В стране динамично развивается система образования, поскольку в образовательных целях усиливаются требования, задачи. В этих условиях обучения многие из наших обучающихся сталкиваются с трудностями. К трудностям, с которыми сталкиваются обучающиеся начальных классов, можно отнести невозможность усвоения новых знаний, несформированность навыков чтения, нарушение навыков письма, неполное формирование навыков счета, неспособность ориентироваться в пространстве, языковые нарушения и т.д. Все это мешает обучающимся получить полное образование. Как известно, дислексия, встречающаяся у обучающихся начальных классов, занимает первое место. Однако, проводя комплексную коррекционно-развивающую работу обучающихся с дислексией, мы получаем больше возможностей для улучшения навыков чтения, уровня знаний детей.

На начальных этапах проведения коррекционной работы по усвоению текста обучающимися с дислексией важно, прежде всего, выявить дислексию у учащихся начальных классов. Необходимо различать виды дислексии, важно знать, какой тип дислексии у обучающегося, будем рассматривать эффективные способы проведения коррекционно-развивающей работы в зависимости от этого расстройств.

Ключевые слова:

Нарушение навыков чтения, дислексия, овладение текстом, начальный класс, виды дислексии: оптическая тактильная, аграмматическая, семантическая, мнестическая, акустическая

Abaeva G.A¹, Yassynova A.E²
Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor
7M01903-Special pedagogy: Training of speech therapy specialists
Master's student 2nd course

TEXT ACQUISITION BY STUDENTS WITH PRIMARY SCHOOL DYSLEXIA

Abstract

Violation of the reading skills of Primary School students is considered. At this point, determine the cause of the violation of reading skills. The education system is developing rapidly in the country, as the requirements and tasks for educational organizations for educational purposes are being strengthened. In the context of this education, many of our students face difficulties. The most common difficulties among primary school students include the inability to master new knowledge, lack of formation of reading skills, violation of writing skills, incomplete formation of computational skills, inability to navigate space, language disorders, etc. As one of them, it is known that dyslexia, which occurs in primary school students, is in the first place. However, by carrying out comprehensive correctional and developmental work for students with dyslexia, we get more opportunities to improve the reading skills and educational level of children.

At the initial stages of conducting corrective work on the assimilation of text by students with dyslexia, it is important to identify dyslexia, first of all, in primary school students. It is necessary to distinguish the types of dyslexia, it is important for the student to know what type of dyslexia is, and we will consider effective ways to carry out corrective development work depending on the disorder

Key words

Disorders of reading skills, dyslexia, text acquisition, primary school, types of dyslexia: optical tactile, agrammatic, semantic, Mnestic, acoustic.

Kіpіcne

Елімізде білім беру жүйесі қарқынды даму үстінде, себебі білім беру ұйымдарына білім беру мақсатында талап, міндет күшейтілуде. Осы білім алу жағдайында біздің білім алушыларымыздың көбілігі қиындықтарға кездесіп жатқан жайы бар. Бастауыш сынып білім алушылар арасында көптеп кездесетін қиындықтарға мыналарды жатқызуға болады жаңа білімді игере алмау, оқу дағдысының қалыптаспауы, жазу дағдысының бұзылуы, есептеу дағдысының толық қалыптаспауы, кеңістікті бағдарлай алмауы, тіл бұзылыстары және т.б. Осы аталғандардың бәрі білім алушыларға толық білім алуына кедергі келтіреді. Соның бірі ретінде бастауыш сынып білім алушыларында кездесетін дислексия алғашқы орында тұрғаны белгілі.

Дислексия дегеніміз – мидың графикалық белгілер мен сөздердің дыбыстарын өңдеу тәсілдерін қамтитын, сөзді тануға, емлені жазуға және әріптерді дыбыстарға сәйкестендіру мүмкіндігіне әсер ететін орталықтың зақымдалуы деп медицинада атап көрсетеді.

Медициналық зерттеулердің статистикасын қарастырсақ балаларда тіпті ересек адамдарда дислексия жиі кездеседі делінген. Медициналық сарапшылар 5-10% адамдарда бар деп санайды, ал кейбіреулері таралу 17% құрайды делінген.

«Дислексия» терминін 1887 жылы неміс офтальмологі Рудольф Берлин ұсынған болатын. «Сөзді көре отырып оқи алмау» деген анықтама береді.

1970 жылдары дислексияны фономологиялық немесе метафонологиялық дамудағы ақаулықтардың нәтижесі деген теорияларалға тартылған болатын. Батыс Еуропада ең танымал болды.

Қазіргі кезде логопедия саласында Р.И. Лалаеваның дислексияға ұсынған анықтамасы кеңінен қолданылып жүр. Р.И. Лалаева келесі анықтаманы ұсынады: дислексия- оқуды меңгеру процесіне қатысатын психикалық функциялардың жетілмегендігінен, есту, көру, интеллект бұзылмағандықтан, тұрақты сипаттағы көптеген қайталанатын қателіктерден көрінетін оқуды меңгеру процесіндегі ішінара бұзылыс деп көрсетті.

Дислексияның пайда болуына қоршаған орта факторларының әсері қандай екенін қарастырып көрейік:

- жүктілік кезінде болған патологиялар
- нәрестенің туған кезіндегі салмақтың жетіспеушілігі
- отбасының әлеуметтік-экономикалық жағдайының тұрақсыз болуы.
- бала өмірінің алғашқы үш жылындағы әке мен ананың балаға берген білімінің аздығы, көңіл бөлуінің аздығы және тағы басқаларды жатқызуға болады.

Көбінесе дислексия бастауыш сынып білім алушыларда немесе мектеп алды даярлық топтағы балаларда кездеседі. Осы балаларға ерте жастан бастап диагностика жасап, түзетің-дамтыу жұмыстарын жүргізген жағдайда дислексияны алдын алуға болады.

Дислексия кезінде балаларда мидың жазбаша материалдарды өңдеу әдісіне әсер етеді, бұл сөздерді тануды, жазуды және декодтауды қиындатады. Сол себепті балаларда оқу дағдысының бұзылуы, жазу дағдысында қиындықтардың пайда болуы, кеңстікті бағдарлай алмауы жиі кездеседі.

Дислексия білім алушыларда келесі қиындықтарды тудыруы мүмкін:

Даму белестеріне жете алмау

Дислексиясы бар білім алушылар құрдастарына қарағанда жорғалауды, жүруді, сөйлесуді және велосипедпен жүруді кеш үйренуі мүмкін.

Сөйлеу тілінің бұзылысы

Дислексиясы бар білім алушылардың сөйлеуге үйренуі ұзағырақ болуы мүмкін. Сондай-ақ олар сөздерді қате айтуы мүмкін, рифма қиын болуы мүмкін және әртүрлі сөз дыбыстарын ажырата алмайтын сияқты көрінуі мүмкін.

Оқу дағдысының бұзылуы

Бұл қиындық мектепке дейінгі жастағы балаларда пайда болуы мүмкін. Балаға әріптерді дыбыстармен сәйкестендіру қиын болуы мүмкін және сөздердегі дыбыстарды тану қиын болу жағдайлары көптеп кездеседі⁷

Дислексияның белгілері бастауыш сыныпта, күрделі дағдыларды үйрене бастағанда да пайда болуы мүмкін. Мысалы, бастауыш сыныпта грамматиканы үйрену кезінде, оқуды түсіну, еркін оқу, сөйлем құрылымы күрделене бастағанда, көркем жазу кезінде анық көрінуі мүмкін.

Негізгі бөлім

Білім алушылардың оқу дағдыларын зерттеген ғалымдар Т.Г. Егоров және Б.Г. Ананьев. Ғалымдардың зерттеуі бойынша балаларда оқу кезінде қателер механизмдерін зерттеу арқылы оқуды меңгеру процесін түсінуі мен қиын операциялары кезінде жіберлітеін қателіктерді ажыратып берді. Атап айтсақ:

а) Акустикалық-артикуляциялық ұсастығы бар дыбыстарды ажырата алмау. Жазу және оқу кезінде осы ұқсас дыбыстарды бір-біріне қосып, араластырып оқу. Бұл жерде білім алушылар өз оқыған және жазған сөздерін түсіне алмай қиналады.

б) Әріптер мен буындардың орнын ауыстыруы. Бұл жағдайда білім алушы сөзді құрайтын бірліктердің тәртібін бұзуда байқалады.

с) Дыбыстардың түсіп қалуы, яғни оқу және жазу барысында, балал дауыссыз немесе дауысты дыбыстарды сөз арасында тастап кетеді. Осы аталған қателіктерді ғалымдар негізгі қателіктер деп санайды.

Дислексия кезінде де осы қателіктер басты орынды алады. Бұл дислексияның айқын белгілері болып табылады. Дислексияны зерттеуші ғалымдар алты түрін ажыратып көрсетіп кеткен.

1. Мнестикалық дислексия кезінде білім алушыларда айтылған сөздегі дыбыстарды немесе оқыған кезде әріптерді тану қиынға соғады.

2. Аграмматикалық дислексия кезінде сөйлеу барысында жалғаулар, жұрнақтарды дұрыс сәйкестендіре алмауы. Сөздің құрлымының бір біріне сәйкес келмеуі, бұзылуы.

3. Семантикалық дислексия кезінде білім алушыларда мәтінді оқу кезінде сөздер оқшау көрінеді, сөздерді түсіне алмау барысында оқыған мәтінді түсіне алмайды.

4. Тактильдік дислексияда көзі нашар көретін балаларға тән, яғни брайл шрифтінің пайдаланғанда саусақтары сырғып әріптің таңбаларын танымай шатастырулар пайда болуы мүмкін.

5. Оптикалық дислексияда білім алушылар мәтінді оқу кезінде жолдарды шатастырып, астына түсіп кетуі, немесе айна әдісі арқылы оқу. Ол дегеніміз Әріптерді , сөздерді керісінше көру сөздердің реттілігін түсінбеу

6. Акустикалық дислексия кезінде бастауыш сынып оқушылар арасында көптеп кездесетін дислексия түрі. Сөздерде немесе буындарда ұқсас дыбыстарды ажырата ламай, қайта қайталанатын дыбыстарды араластырып айтуы, яғни сөз құрылымының бұзылуы. Дұрыс айта алмаудың әсерінен сөздің мағынасын түсінбеуі болып табылады.

Бастауыш сынып дислексиясы бар білім алушылардың дислексиясын түзету жұмыстары дислексияның түрлеріне байланысты болып табылады. Ең алдыме білім алушыда кеңістікті бағдарлау қабілетін қалыптастырып алу қажет. Білім алушыда буындардың орналасу тәртібін білу мақсатында, алдымен өз денесінен кеңістікті бағдарлауды үйрету керек. Содан кейін дислексиясын түзету барысында ойын арқылы жаттығулар жасау, ол білім алушылардың оқуға деген қызығушылығын арттырады.

Бастауыш сынып дислексиясы бар білім алушылардың мәтінді меңгеруге, дислексияны түзетуге арналған негізгі бағыттарын қарастырайық:

Ең алдымен **фонематикалық қабылдауды дамыту**. Дыбыстардың дифференциациясын қалыптастыру әртүрлі анализаторлардың әсерінен жүзеге асады. Сөйлеу- есту, сөйлеу-моторлы, көру. Осы анализатордың дұрыс жұмыс істеуін қадағалау. Балада сезіне білуден бастаған жөн. **Дыбыстардың дұрыс айтылуын дамыту** бұл жағдайда дыбыс айту кезінде (бұрмалау, ауыстыру, дыбыстың болмауы) осы қателіктерді жою қажет. Содан кейін **дыбыстарды талдау және синтездеу дағдыларын дамыту** қажет. Бұл жағдайда сөйлемдерден сөзді, сөзден буындарды, буындардан дыбысты талдау қажет, яғни ажырата алуды үйрету. Түсіп қалған дыбыстарды өзі тауып, орнына қою қажет. **Сөдік қорын байыту** әдетте бұл кезде жаңа сөздермен таныстырып, сөздің жасалу жолдарын көрсетуден бастау алады. Жаңа сөздерді қосып сөйлем құрай алуын дамыту қажет. Ал **грамматикалық дағдыларын дамыту** кезінде сөздердің жалғауларын, жұрнақтарын дұрыс байланыстыра алуын дамыту, және сөйлемнің құрылымын дұрыс құруды қадағалау болып табылады.

Қорытынды

Қорыта айтқанда дислексия көбіне балаларда бастауыш сыныпта байқалады. Себебі дыбыстарды, әріптерді үйрену барысында ұқсас дыбыстардың айырмашылығын ажырата алмауы әсерінен болып жатады. Күннен күнге күрделене түскен оқуды, білім алушыда шатастырулар, оқу дағдысының бұзылысы, жазу дағдысының бұзылысы байқала бастайды. Дислексиясы бар білім алушыларды ерте жастан логопедиялық диагностикадан өтуі қажет. Дислексиясының түрлеріне қарай логопедиялық түзете- дамыту жұмыстарын үнемі жүргізіп отыру керек. Сөйлеу тілі процессінен басқа танымдық қабілеттерін арттыру қажет. Мәтінді меңгеру кезінде қолданылатын әдіс тәсілдерді үнемі білім алушыда дағдыландырып отыру керек деп түсінемін. Білім алушымен кешенді түзету жұмыстары тек логопед маманы жұмыс жүргізу керек деген сөз емес, ата-аналармен мұғалімнің көмегінің зор үлес қосатыны сөзсіз.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Өмірбекова К. К., Оразаева Г. С., Төлебиева Г. Н., Ибатова Г. Б., "Логопедия". Алматы, 2011ж.
2. Өмірбекова К. К., Өмірбек С. Ж. " бастауыш сынып оқушыларымен жазбаша сөзді бұза отырып логопедиялық жұмысты ұйымдастыру " Алматы, 2016 ж
3. Кальпебаева Г. дислексиямен ауыратын балаларға арналған түзету жұмыстары "" Дефектология. 2010. № 44 Б.
4. Бейсенбекова Г. Б. кіші оқушы тұлғасының психологиялық-педагогикалық диагностикасы. Оқу құралы. Қарағанды: " санат-Полиграфия", 2008
5. Керімбекова Ж. мектеп жасындағы балалардың сөйлеу кідірісі Ұлағат. - 2007. - №5.
6. Өмірбекова к. к. балалардың сөйлеуінің грамматикалық жағын тексеру әдістері /Хабаршы.- 2006. - №1.
7. Егоров Т. Г. Очерки психологии обучения чтению. Профессиональная библиотека школьного библиотекаря. Серия 1.— 2013.— №5-6 .
8. Ананьев Б. Г. Анализ трудностей в процессе овладения детьми чтением и письмом.- Известия АПН РСФСР, вып. 70, с. 106.)

Жакипбекова С.С.¹, Утепова Қ.А.²

¹Ғылыми жетекшісі, PhD, аға оқытушы e-mail: Sauleskorpion@mail.ru.

²7M01902- Арнайы педагогика: Логопедия білім беру мамандығының 2 курс магистранты, kundyz.a08@mail.ru

^{1, 2} Абай атындағы ҚазҰПУ, Алматы қаласы, Қазақстан

**ТІРЕК-ҚИМЫЛ АППАРАТЫ ЗАҚЫМДАЛҒАН БАЛАЛАРДЫҢ
АУЫЗША СӨЙЛЕУ ТІЛІНІҢ ДАМУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ**

Аңдатпа

Мақалада тірек-қимыл аппараты бұзылған балаларда ауызша сөйлеудің даму ерекшеліктері ашылады, олар айтылымның бұзылуымен, сөйлеудің грамматикалық құрылымымен, сондай-ақ сөйлеу қарқыны мен еркін сөйлеудің бұзылуымен көрінуі мүмкін. Авторлар тірек-қимыл аппараты бұзылған балаларда туылғаннан бастап мектептегі оқытудың бастапқы кезеңіне дейінгі ауызша сөйлеудің қалыптасу кезеңдерін қарастырды.

Жакипбекова С.С.¹, Утепова Қ.А.²

¹научный руководитель, Доктор PhD. e-mail: Sauleskorpion@mail.ru.

²Магистрант 2 курса по специальности 7M01902-Дефектология: Логопедия kundyz.a08@mail.ru

^{1, 2} КазНПУ им. Абая, г. Алматы, Казахстан

**ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ УСТНОЙ РЕЧИ У ДЕТЕЙ С
НАРУШЕНИЯМИ ОПОРНО-ДВИГАТЕЛЬНОГО АППАРАТА**

Аннотация

В статье раскрываются особенности развития устной речи у детей с нарушениями опорно-двигательного аппарата, которые могут проявляться нарушением произношения, грамматического строя речи, а также нарушением темпа и беглости речи. Авторы рассмотрели этапы становления устной речи у детей с нарушениями опорно-двигательного аппарата, начиная от рождения до начального этапа обучения в школе.